

Инж. Милорад СТАНОЈЕВИЋ,
директор Фабрике пива и слада
„Требјеса“ — Никшић

Прилог разматрању могућности интеграције пољопривреде и прехранбене индустрије у никшићкој комуни

На садашњем степену привредног развоја све се више уочава потреба да се производни односи између пољопривреде и прехранбене индустрије корјенито измијене, у циљу успостављања једне дугорочне, чврсте и међусобно повезане економске сарадње. Јавила се императивна потреба дубљег сагледавања међусобних продукционих проблема и односа, ради усклађивања јединственог производног процеса.

Проучавање и рјешавање комплексне проблематике пољопривреде и индустрије, као јединственог ланца робне производње у којој свака фаза захтијева једнаку пажњу, свакако ће допринијети да се односи између пољопривреде и индустрије поставе у такав економски положај који ће омогућити да самостално обављају проширену репродукцију као услов за стабилно привређивање уопште. То значи да, у конкретним условима сваке наше комуне, треба пажљиво и стручно извршити анализу могућности стварања најтјешније сарадње и то спајањем активности кроз све фазе међусобног пословања тако, да ова сарадња прими облике **потпуне економске интеграције.**

Никшићка комуна на свом подручју има неколико индустријских предузећа прехранбеног смјера. Сва она раде потпуно одвојено, са посебним планом, посебном динамиком производње и реализације, свако за себе рјешава своје проблеме. Па, ипак, једна студиозна организационо — економска и технолошка анализа управо ради овакве потпуне издвојености сигурно би открила разне облике неповезаних и неискоришћених капацитета, било у виду машина и кадрова, или пак неусклађености сировинске базе са ланцем прераде и финализације производа.

Није потребно посебно наглашавати да у оваквим условима ниско акумулативних ситних предузећа, која добрим дијелом задрже елементе занатске психологије и технике, није могуће поставити једну солидну економску концепцију развоја оваквог предузећа, нити пак обучити потребан број кадрова, што је услов за успјешно рјешавање јединственог ланца производње, прераде и потрошње уопште.

Ситно предузеће у условима све јединственијег југословенског тржишта у принципу једва остварује акумулацију да покрије по правилу ниске личне дохотке, док о проширеној репродукцији, дакле о својој сјутрашњици, перспективи, не може бити ни говора. Са друге стране, ниска акумулација и ниски лични доходи аутоматски искључују могућност запошљавања високог стручног кадра, па се под дејством ових негативних економских фактора, круг затвара и предузеће доводи у ситуацију „битисања“, без икаквих изгледа да свој положај у непосредној перспективи поправи.

У оваквој ситуацији комуна и економски јача предузећа која по свом технолошком процесу могу да успоставе ланац интегрисане производње, дужна су да у овом погледу допринесу да се овакав економски положај малих предузећа у обједињеној производњи чим прије поправи.

Чињеница је да интеграција има свој економски резон једино онда ако доприноси бржем заокруживању производних кругова. Издвојена средства за централне фондове будућих комбината као и формирање фонда за интеграцију комуне, треба да служе усмјереном, постепеном савлађивању комплетираних линија производње, са тенденцијом да се постепено савлађује ланац по ланац, на такав начин да се у овако комбинованој производњи средства у првом реду улажу тамо одакле ће се најбрже вратити, односно створити одговарајућу акумулацију, као услов за даљу економску репродукцију.

У сваком случају, ризик је утолико већи уколико објекат финализације подижемо ван производних услова, као што је то случај са Мљекарском која према програму треба да има годишњи капацитет од два милиона литара млијека. Међутим, потпуно је природно да се са становишта обједињеног ланца производње, односно стварања затворених производних кругова, овакав објекат подиже у склопу постојећег пољопривредног добра које у себи садржи све претходне фазе производње, што значи да би погон за производњу млијека представљао органски наставак ланца производње, док би отпаци који се јављају приликом прераде млијека представљали допунску храну сточног стада, па би самим тим био потпуно затворен производни круг.

Затворени производни круг је утолико боље ријешен, уколико је крмна база више усклађена са потребама стада, затим производно стадо са капацитетима мљекаре, транспорт са дина-

миком производње, производња са динамиком потрошње, односно продајна мрежа продавница уз пригодан асортиман са концентracијом насељености становништва.

Оваква органска повезаност, треба да буде правило и за остале линије производње и потрошње, тим више што је динамика производње непосредно зависна од обима и структуре потрошње, односно капацитета прераде у концентрате као технолошког поступка чији је циљ да се произведена роба стабилизује за дуже вријеме, у циљу избјегавања негативног дјejства тржишних осцилација на максималне производне капацитете погона. Повезан ланац робе производње у условима све јединственијег југословенског тржишта сасвим сигурно, лакше издржава различита дјejства понуде и потрошње робе него што је то случај са неповезаним, аутархичним начином производње, коју један озбиљнији тржишни поремећај доводи у питање, или пак ликвидира са одговарајућег тржишта. Ово су свакако познате, чињенице које не треба доказивати, па је задатак да се са становишта изнијетих принципа анализира и испита како се ове поставке „понашају“ у специфичним условима ове комуне.

Организација и међусобна производна повезаност предузећа

На подручју никшићке општине налазе се следећа предузећа, која пажљивом анализом треба проучити као основу за будућу интегрирану производњу у области, односно на линији успостављања одговарајућих продукционих односа између пољопривреде и прехрамбене индустрије:

1. „Требјеса“, фабрика пива и слада
2. Пољопривредно добро „Капино Поље“
3. Занатско предузеће — Пекара
4. „Млинпред“ предузеће за прераду брашна

У изградњи се налазе следећа предузећа, односно погони:

1. Градска мљекара
2. Градска клаоница и
3. Погон за газирана безалкохолна пића у оквиру Фабрике „Требјеса“.

У очекивању је да се током следеће године започне са изградњом Фабрике кекса и вафел производа.

Садашње и будуће привредне организације у међусобно интегрираној производњи требало би да представљају економску основу за стварање једног пољопривредно-индустријског комбината.

Акумулација комбината, уз комбинацију кредита кроз једну систематску рационалну политику у одређеном моменту могла би да створи услове да се изгради **Фабрика чоколаде**, јер су инвести-

ције релативно мале у односу на доходак који овакве фабрике формирају.

Посебно истичемо да је, без обзира на привидну zasiћеност овим производима на тржишту, ипак ситуација у југословенским оквирима таква, да се сматра да је југословенско тржиште овим артиклима дефицитарно. За нас су ове фабрике утолико интересантније што их на овом дијелу југословенског тржишта нема, а са друге стране, њихови производи представљају концентрате који у нашим, инфранструктурним условима, лакше подносе трошкове транспорта, а представљају релативно стабилну робу.

Код анализе конкретне, ситуације, треба поћи од чињенице да интеграција представља прогресивно рјешење једино онда ако по својој суштини и организационој форми представља збир заједничких интереса усклађених на најбољи начин.

Из следећих примјера може се стећи утисак да постоје извјесни услови које свакако треба још преиспитати да се у оквиру никшићке комуне иде на интегрирану производњу.

Међусобни односи Пиваре и Пољопривредног добра указују нам на тијесну заинтересованост и повезаност ова два предузећа.

Пивара је заинтересована да Пољопривредно добро преузме на себе организацију сјетве јечма, што значи да у ланцу коопераната (земљорадничке задруге, приватни сектор) организује робну производњу јечма, утолико више што у планинском климату јари јечам изванредно успијева, па је утолико реалније очекивати да се на материјалној основи од око 100 милиона динара, колико Пивара годишње набавља јечма, може организovati један веома користан и рентабилан посао. Садашња производња Пољопривредног добра износи око 20 вагона јечма, док је Пивари потребно већ за ову годину 150 вагона, а у 1963. години највјероватније имаће потребу за 200 вагона јечма.

Са друге стране, „нус продукти“ Пиваре представљају одличну основну и допунску крмну храну за потребе Пољопривредног добра. Према прошлогодишњим подацима Фабрика „Требјеса“

Врста	Испоручено по кило- грама	Хранив. вријед.	Укупна хранив. вријед.	Слијено као еквивалент
Пивски троп	1,200.000	0,10	кrm. јед.	120.000
Јечам III кл.	40.000	1,11	„ „	44.000 1 кг. сиј. = 0,36 хр
Јечмен, клице	30.000	0,60	„ „	18.000
Сладно брашно и јечам пловак	10.000	1,11	„ „	11.100
УКУПНО:	—	—		193.100
				536.390 или 53,6 вар сиј.

је испоручила Пољопривредном добру следеће врсте и количине крмне хране које су, ради јаснијег сагледавања, прерачунате на хранидбене крмне јединице, на основу одговарајућих норматива по Попову.

Према постојећим нормативима по једном грлу источно-фризијске пасмине просјечно потребно је 3.240 крмних јединица годишње или 9 крмних јединица дневно. Норматив за овцу износи 0,7 јединица дневно или 230 крмних јединица годишње. (Подаци Пољ. добра „Капино Поље“)

Према томе, са споредним производима Пиваре, а уколико се комбинују са неком другом храном онда утолико више, може да се исхрани преко 60 високо мљечних крава. Ако имамо у виду да „Капино Поље“ у овој години има 180 крава, то значи да се једна трећина крмне базе рјешава са „нус продуктима“ Пиваре.

Има изгледа, уколико се настави са досадашњим, убрзаним, развојем Пиваре „Требјеса“, да ситуација у овом погледу буде још повољнија.

Посебно истичемо да Пивара располаже огромним количинама квасца, а познато је да овај садржи комплекс „Б“ витамина, па према томе може да представља одличну допунску храну за живину као и осталу стоку, јер има веома снажно профилактично дејство.

По линији сировина очигледна је уска повезаност ова два предузећа и то на такав начин да сировине из фазе у фазу постају све вредније, тако да су финални продукти најквалитетнији па према томе и највреднији. Дакле, овдје не постоји опасност од отворених процеса који би се у првој или другој фази производње угасили.

Садашњи погон млијека — Мљекара, исто важи и за будућу Градску мљекару, у ствари треба да буду органски наставак ланца производње који почиње на Пољопривредном добру, а завршава се у погону прераде, односно Мљекари.

Ради тога изградњу Мљекаре, са становишта капацитета и рентабилности, треба водити тако да изграђени капацитети буду што више усклађени са изворним капацитетима млијека код Добра и приватног сектора.

Нарочито у нашим условима треба разликовати потенцијалну могућност производње млијека од реалних могућности, јер се у нашим условима аутархичне производње произвођач млијека истовремено јавља и као његов потрошач.

Следећи подаци нам најбоље показују колико су осјетљиве разлике између потенцијалних могућности и реалних остварења. Према прорачунима у нашој комуни, на бази података од 1961. године, те *потенцијалне могућности* изгледају овако:

1. Пољопривредно добро располаже са 180 крава \times 2.500 литара млијека = 4.500 хл млијека.

2. Приватни сектор према процјени располаже са око 3.000 крава \times 1.000 литара = 30.000 хл. млијека.

Према томе, са обадва сектора потенцијално можемо да рачунамо са 34.500 хл млијека

Према подацима садашњег погона Мљекаре у току сезоне највише се може откупити 1.000 до 1.500 литара са подручја општине. У вансезонском периоду може да се откупи између 300 до 500 литара млијека.

Са подручја Гацка може се, у току љета, према подацима Мљекаре, рачунати са откупом 1.000 до 2.000 литара млијека; овдје треба узети у обзир и одговарајуће транспортне трошкове, као саставни дио продајне цијене млијека. Ако гледамо потенцијалне могућности онда 23.000 становника града имају млијека у изобиљу; међутим, ако рачунамо према реалним могућностима, дакле тржишним могућностима као производа једне аутархичне производње, онда грађани Никшића озбиљно оскудијевају у млијеку, или се пак са релативно високим цијенама поставља неки привидан баланс између понуде и потражње.

Управо у овом проблему садржана је суштина одговора зашто од истакнутих стручњака и високо квалитетних програма добијемо потпуно нерентабилне објекте. Према томе, очигледно је да програм не рјешава ствар него, напротив, проблем решавају стручњаци на самом терену који разумију и располажу искуствима, па према томе граде објекте који ће бити на најбољи начин усклађени са специфичним карактеристикама одговарајућег подручја.

Очигледно се намеће закључак да се са рентабилном финализацијом млијека може рачунати само у склопу уско интегрисаних свих фаза производње, јер без претходно испровно ријешеног процеса производње нема рентабилне мљекаре. Радни капацитет Мљекаре у свим сезонским осцилацијама потрошње треба да буде органски наставак свих претходних фаза производње.

У интегрисаној производњи млијека, свакако, неће бити потребно да се гради никаква нова управна просторија, лабораторија, транспорт, неће бити потребно чекање нових стручних кадрова, што ће сасвим сигурно у фази изградње, допринијети да се са што мање средстава постигне што повољнија цијена коштања млијека. Цијена коштања млијека код овог производа је утолико осјетљивија што је непосредно везана за животни стандард радног човјека. Баш због тога инвестициона изградња оваквог објекта мора бити што јефтинија и што више прилагођена расположивим средствима и могућностима које већ постоје у комуни.

Постојеће занатско предузеће Пекара такође је упућено на обједињену производњу, јер ће у њој лакше моћи да рјешава сљедеће проблеме:

— проширење продавница комбинованог типа (млијеко-хлеб);

— одговарајући унутрашњи транспорт;
— обезбјеђење неколико мајстора специјалиста за ситна пецива;

— одговарајући асортиман пецива;
— одговарајући средњи стручни кадар.

Рјешењем ових неколико питања, садашњи капацитет Пекаре од око 4.000 килограма хљеба у једној смјени могао би се знатно повећати, јер би се отварањем линија асортимана пецива у сезони, организовала и трећа смјена, а у несезонском периоду мјесто једне највјероватније могло би се рачунати са организовањем друге смјене.

Посебно, када је ријеч о овом објекту треба истаћи да је реконструкција Пекаре вођена рационално те данас имамо на савремени начин организован технолошки процес производње, са цијеном коштања хљеба која је усклађена са његовим тржишним цијенама.

Садашњи годишњи капацитет, с обзиром на динамику потрошње, износи око два милиона килограма. Уз релативно мала улагања у року од пар мјесеци могуће је повећати капацитет овог објекта на 3 милиона килограма хљеба годишње.

У међусобно обједињеној производњи наведени проблеми у сваком случају, због концентрације средстава и кадрова, лакше би се рјешавали, утолико боље што свакодневна помоћ техничког сервиса, лабораторијска контрола квалитета производа, унутрашњи транспорт, кадровско и стамбено питање као и остали проблеми, били би добрим дијелом ријешени већ постојећим средствима којим се располаже, а која у необједињеној садашњој производњи нијесу рационално искоришћена.

Капацитет млина су од изванредно велике важности за правилно лагеровање сировина. Фабрика „Требјеса“ је већ сада у ситуацији да мора приступити изградњи магацинских просторија за најмање 50 вагона, што ће представљати знатан финансијски издатак, и то утолико тежи што се овим уложеним средствима не омогућава повећање садашњег дохотка Фабрике.

Међутим, предузеће Млин располаже сљедећим капацитетима магацинског простора:

1. Силос Мркошница	300	вагона
2. Силос Растоци	600	вагона
3. Приручни магацин	40	вагона
Укупно:	940	вагона

Имајући у виду огроман магацински простор којим располаже ово предузеће, без неке посебне анализе може се извући закључак да у обједињеној производњи не би било потребно правити никакве нове магацинске просторије јер 50-60 вагона јечма може се лако лагеровати у већ изграђеним просторијама на подручју наше комуне.

Садашњи капацитет млина износи око 8 милиона килограма пшенице. Код прераде пшенице у брашно рачуна се да отпаци износе око 18% у мекињима и 2% у очињцима.

То значи да приликом прераде 8 милиона килограма пшенице, рачунајући на овај проценат отпатка, може се добити око 150 вагона мекиња. Према таблицама Попова један килограм мекиња је 0,45 хранидбених јединица, или један килограм мекиња је по хранидбеној вриједности = 1,3 килограм сијена.

На основу ових односа није тешко закључити да би отпаци индустријских предузећа, рационално коришћени, могли у облику концентрата да сигурно ријеше, односно задовоље проширене потребе садашњег и будућег Пољопривредног добра.

Укупна хранидбена вриједност индустријских споредних производа на подручју наше комуне, прерачуната на хранидбену вриједност сијена (1 кг сијена = 0,36 хранидб. јед.), износи око 200 вагона сијена, што у сваком случају представља врло озбиљан извор допунске хране за потребе Пољопривредног добра.

Једна потпунија анализа свакако би указала на низ других момената и фактора који би у обједињеној производњи допринијели да се са више система на бази јединственог, заједничког плана рјешавају производни проблеми на читавом ланцу производње, од сировина до финалних продуката.

У обједињеној производњи садашња предузећа добила би статус погона са посебним обрачуном; међутим, сви скупа били би повезани чврстим заједничким планом и планским задацима на нивоу комбината. Централна средства из акумулације комбината служила би за поступно рјешавање у заједници са одговарајућим кредитом специјализованих линија производње, на такав начин да све фазе производње буду потпуно усклађене, што значи да нема опасности да се једна линија производње угаси у првој или другој фази, што је карактеристика расцјепкане и необједињене производње.

Овако у најкраћим цртама приказана међусобна повезаност постојећих предузећа указује нам да постоји реална основа да се приступи процесу обједињавања одговарајућих привредних ор-

ганизација, водећи рачуна да се процес обједињавања изврши у вансезонском периоду када је најлакше прихватити овакво организационо-економско рјешење.

Организација и економска анализа обједињене производње

У сваком случају било би веома погрешно схватити да одмах треба приступити обједињавању свих предузећа у један комбинат. Такав поступак не би представљао сабирање појединачних интереса у заједнички интерес, него би то била нека врста административне интеграције која би сасвим сигурно створила одговарајуће негативне економске последице. Ради тога је потребно процесу економске интеграције приступити припремљено и пажљиво, у одговарајућим фазама.

На подручју никшићке комуне обједињавање производње могло би се извршити у двије фазе и то тако што би се у првој фази, односно већ у 1963. години, формирала два комбината:

1. Комбинат „Требјеса“, који би обједињавао процес производње следећих предузећа:

- Пиваре „Требјеса“ (са линијом безалкохолних пића)
- „Млинпреда“ — прерада жита
- Занатског предузећа Пекаре — производња хљеба.

У оквир овог комбината спадао би и садашњи програм за изградњу Фабрике кекса и вафел производа, уколико се позитивно ријеша захтјев за кредит;

2. Комбинат „Капино Поље“ обједињавао би следећа садашња и будућа предузећа:

- Пољопривредно добро „Капино Поље“
- Погон Мљекаре (садашња Мљекара)
- Градска мљекара (будућа Мљекара, по програму)
- Градска Клаоница (будуће предузеће по програму)

Комбинат „Требјеса“

Табеларно приказани подаци, дати кроз пресјек расподјеле укупног прихода, пружају нам, макар у грубом реалан увид у економски положај, односно економску снагу овако организованог комбината.

Подаци су узети из завршних рачуна за 1961. годину, односно из програма за изградњу Фабрике кекса и вафел производа.

Табела 1

Е Л Е М Е Н Т И	П И В А Р А				П Е Р С П Е К Т И В Н О			
	Садашње	Полон без алкохолних пића 1963.	С в е т л о 1963.	ПЕКАРА	МЛИН	УКЉУНО	Фабрика кекса	УКЉУНО 1963.
УКУПАН ПРИХОД	474.685	151.057	626.642	119.050	24.665	770.957	607.420	1.378.377
Материјални трош.	264.757	127.750	392.507	105.970	13.194	511.671	414.873	926.544
Порез на промет	38.015	1.500	39.515	—	—	39.515	—	39.515
Укуп. трош. посл.	302.772	129.250	432.022	105.970	13.194	551.186	414.873	966.059
Д О Х О Д А К	171.913	22.707	194.620	13.680	14.471	219.771	192.547	412.318
Допринос из дох.	25.787	3.406	29.193	684	—	29.877	28.882	58.759
ЧИСТ ПРИХОД I	146.126	19.301	165.427	12.996	11.471	189.894	163.665	353.559
Варедни доприн.	16.579	2.191	18.770	—	—	18.770	29.180	47.950
ЧИСТ ПРИХОД П	129.547	17.110	146.657	12.996	11.471	171.124	134.485	305.609
ЛИЧНИ ДОХОЦИ	56.315	7.100	63.415	12.727	11.039	87.181	21.291	108.472
Заједнички доприн.	13.840	2.002	15.842	—	—	15.842	22.639	38.481
ФОНДОВИ	59.392	8.012	67.404	269	432	68.105	90.555	158.660
Пословни губитак	—	—	—	—	—	—	—	—
УКУП. УЛОЖ. СРЕД. I-П	434.170	46.300	480.470	85.703	59.994	626.169	328.864	955.033
Број радника	137	15	152	41	28	221	87	3037
Доходак по радн.	1.255	1.514	1.280	317	410	994	2.213	1.339
Фондови по радн.	434	534	443	7	15	308	1.041	515
Профитна стопа дохо-	—	—	—	—	—	—	—	—
тка према ул. сред.	19,55	53,41	21,14	0,35	0,73	14,95	33,53	21,86
Интер. стопа вишка	—	—	—	—	—	—	—	—
средст. однос фон.	176,27	191,82	180,69	3,59	6,65	132,81	723,06	248,66
и личних доходака	—	—	—	—	—	—	—	—

Интерна профитна стопа — однос средстава I: старним фондовима. Интер-на стопа вишка вредности — однос нето личних доходака: стварним фондовима

Досадашња разматрања и ова табеларна анализа расподеле укупног прихода упућује нас на следеће

Закључке

1. Без одлагања, још током ове године треба приступити припремним радњама око организације комбината, како би почетком 1963. године имали потпуно обједињена предузећа на нивоу комбината.

2. Акумулација комбината (68,000.000 у фондовима + 41,000.000 из амортизације) гарантује да ће се много успјешније у обједињеној производњи рјешавати проблеми просте и проширене репродукције.

3. Планирани бруто производат комбината за 1963. годину од 771 милион сигурно ће бити премашен с обзиром на повећање капацитета Пиваре за 10.000 хл пива, затим на реконструкцију млина и евентуално, формирање III смјене у Пекари, на бруто производат од око 900 милиона.

4. Постепеним развојем свих погона комбината, јер за такав развој постоје реалне могућности, може се рачунати да ће у 1965. години комбинат остваривати бруто производ од око 1.200.000.000 динара.

5. Кредитна способност обједињене производње као партиципанта према друштвеној заједници повећала би повјерење заједнице у реалне могућности проширене репродукције прехранбене индустрије на подручју ове комуне.

6. У оквиру комбината много рационалније би се користио постојећи возни парк као и постојеће магаџинске просторије.

7. Обједињена производња на нивоу комбината аутоматски би имала за резултат обједињавање постојећих стручних кадрова, и потребу да се изучи потребан профил кадрова за специјализовану производњу.

8. Стварањем снажне материјалне базе створила би се реална могућност за озбиљнији замах радничког самоуправљања, као услова за што брже превазилажење најамне и занатске психологије радника, која је добрим дијелом карактеристична за ситне погоне прехранбене индустрије.

Комбинат „Капино По

Следећа табела пресјека расподеле укупног прихода пружа доста реалан увид у стварне могућности организовања једног релативно снажног и стабилног газдинства.

Подаци су узети из завршних рачуна за 1961. годину, односно из програма градске Мљекаре и градске Клаонице.

Е Л Е М Е Н Т И	Пољопривредно добро по завр- шном рач. 1961.	Перспективно до 1965.		
		Мљскара	Клаоница	УКУПНО 1965. г.
УКУПАН ПРИХОД	55.903	109.582	459.907	625.392
Материјални трошкови	43.996	100.568	390.175	534.739
Порез на промет	—	—	—	—
Укупни трошкови посл.	43.996	100.568	390.175	534.739
Д О Х О Д А К	11.907	9.014	69.732	78.979
Допринос из дохотка	—	—	—	11.847
ЧИСТ ПРИХОД I	11.907	9.014	30.147	67.132
Ванредни допринос	—	—	—	—
ЧИСТ ПРИХОД II	11.907	9.014	30.147	67.132
ЛИЧНИ ДОХОЦИ	23.581	3.693	14.072	41.346
Заједнички допринос	—	—	—	—
Ф О Н Д О В И	—	5.321	16.075	25.786
Пословни губитак	11.674	—	—	—
Укуп. улож. сред. I-II	164.798	106.145	166.212	437.155
Број радника	86	16	30	132
Доходак по раднику	138	563	2.324	687
Фондови по раднику	—	332	536	162
Профит. стопа дохотка према улож. средствима	—	5,24	11,60	6,70
Стопа вишка вредн. л. д. према дохотку	—	245,00	194,20	106,02

Интерна профитна стопа-однос средет. I: стварним фондовима. Интерна стопа вишка вриједности — однос нето л. д.: стварним фондовима

На основу досадашњих разматрања и табеларног приказа, намећу се следећи

З а к љ у ч ц и

1. Анализа очигледно указује на предности интегрисане производње, те ростоји реална перспектива да се паметним и организованим радом у релативно кратком периоду формира снажно пољопривредно газдинство.

2. Потребно је чим прије садашњу концепцију развоја пољопривредног добра обрадити у облику одговарајућег програма, као услова за даљи постепени и рационални развој овог газдинства.

3. Без одлагања, још током ове године, треба присајединити данашњи погон млијека пољопривредном добру, а будуће објекте: градску мљекару и градску клаоницу, градити као саставни дио пољопривредног добра, дакле под непосредним руководством одговарајућих органа са добра.

4. Извршити концентрацију постојећег стручног кадра за потребе пољопривредног добра, што значи оријентисати одговарајуће стручњаке у правцу изналажења могућности за повећање добротка у пољопривреди на подручју наше комуне.

5. Треба имати у виду да је само специјализована производња, са потпуно хомогеним ланцом од сировина до финализације производа, основа за успјешно интегрирање, па се као изванредно хитан намеће задатак за стварањем одговарајућег броја специјалиста, инжењера, техничара, мајстора, као носилаца обједињене робне производње.

6. У садашњим условима још увијек аутархичне пољопривреде, на подручју комуне запажа се извјестан привидан вишак инжењера и техничара (инжењери не могу да нађу посао!), што у условима обједињеног ланца робне производње, када се траже одговарајући специјалисти, неће постојати, него, напротив, може се рачунати са озбиљном несташницом стручног кадра. Курс на интеграцију производње захтијева правовремено сагледавање потребног броја и профила стручних кадрова као услова за успјешно рјешавање сложених проблема које носи робна производња.

7. Потребно је чим прије, прекинути са сагледавањем проблема „на парче“, и путем програма на дужи рок одредити карактер производње, односно профил газдинства на бази специјализоване производње.

8. Нарочито у фази изградње, треба водити рачуна о томе да капацитети будуће градске мљекаре и градске клаонице буду усклађени са стварним развојним могућностима пољопривредног добра и приватног сектора, као битног услова за обезбјеђење релативно рентабилне производње.

9. Истовремено треба одлучити да се ништа ново не гради, нити набавља нова опрема ако у било којој форми већ постоје просторије, односно опрема код других предузећа, односно на подручју комуне.

10. Након израђеног програма смишљено приступити откупу земљишта, не „фронтално“, него зависно од могућности и капацитета Добра. Према оцјени Добра оваквим поступком већ у 1963. години могао би се остварити бруто производат од 200 милиона динара годишње.

11. Постојећи фонд код Пољопривредног добра од 80 милиона динара предвиђен за откуп земљишта треба искористити у првом реду за откуп оног земљишта на којему је могуће постићи највећи доходак.

12. Посебно треба обратити пажњу да се одговарајућим методама доведе до оживљавања пољопривредне производње и на приватном сектору па, ако буде потребно, преузети одговарајуће мјере које произилазе из Закона о агроминимуму, што би у сваком случају са своје стране допринијело да се лакше организује кооперативна производња.

13. Већ у 1963. години постојеће пољопривредно добро могло би да буде носилац организованог ланца коопераната масовне производње пиварског јечма на материјалној основи од око 100 милиона динара колико Пивара даје за набавку јечма из Војводине.

14. Смишљеним преузимањем одговарајућих синхронизованих мјера може се рачунати да би комбинат „Капино Поље“, закључно са 1965. годином, могао да оствари бруто продукт од око 800 милиона динара, под условом да се изграде и поменути објекти финализације производа.

У цјелини гледано, стварањем оваквог пољопривредног комбината у специфичним условима Црне Горе, с обзиром на високу потрошњу моћ и структуру становништва ове комуне постоје сви услови да се формира рентабилно пољопривредно — индустријско газдинство.

Образовање интеграционог фонда комуне

У циљу обезбјеђења јединствене политике комуне у овој области, на дужи рок, било би нужно, паралелно са свим осталим мјерама, организовање оваквог фонда са постављеним, изграђеним критеријумима, који би водили стимулирању развоја робне производње, у првом реду тамо гдје се обезбјеђује највећи рентабилитет.

Према томе, из овог фонда не би се додјељивала средства за изградњу конкретно овог или оног објекта (случај мљекаре), него би се од корисника (пољопривредног добра) захтијевало обезбјеђење одговарајућег дохотка, без обзира у којој ће се фази производње средства уложити. Органи управљања корисника дужни су, према критеријумима овог фонда, да средства употребе у оној фази производње која ће за економику и рентабилитет Добра као цјелине бити најцјелисходнија.

Одговорно улагање, односно давање у зајам одговарајућих средстава на бази таквих критеријума који би подстицали стварање повећаног дохотка, као и одговорно подизање рентабилних објеката у специфичним условима наше комуне, био би основни задатак овог фонда.

Органи комуне треба да изуче континуирано обезбјеђење извора средстава (слично принципима стамбеног фонда), како би

овај фонд на бази одговарајућег конкурса могао да дјелује на један дужи рок.

У сваком случају, од нивоа заједничког сагледавања економских могућности и рентабилног улагања у нову производњу зависиће како темпо, тако и ширина развоја робне производње у области пољопривреде на подручју ове комуне.

Јединствен комбинат 1965. године на бази потпуно обједињене производње

Прецизно формулисање економске политике у овој области на подручју никшићке комуне, затим њено спровођење уз одговарајући стручни кадар, водиће у правцу јединственог спајања свих производних фаза у затегнути ланац обједињење производње на нивоу комбината.

Тешко је из садашње ситуације оцијенити економску снагу таквог комбината. Међутим, на бази података из завршних рачуна за 1961. годину као и одговарајућих програма, може се, ипак, дати нека оријентациона слика у том смислу:

УКУПАН ПРИХОД	2,003.769
Материјални трошкови	1,461.283
Порез на промет	39.515
Укуп. трошк. пословања	1,500.798
Д О Х О Д А К	491.297
Допринос из дохотка	70.606
ЧИСТ ПРИХОД I	420.691
Ванредни допринос	47.950
ЧИСТ ПРИХОД II	372.741
ЛИЧНИ ДОХОДЦИ	149.818
Заједнич. допринос	38.481
Ф О Н Д О В И	184.442
Пословни губитак	—
Укупно улож. средст. I-II	1,392.188
БРОЈ РАДНИКА	440
Доходак по раднику	1.143
Фондови по раднику	409
Профитна стопа дохотка према улож. средствима	16,61
Стопа више вриједности ЈД према дохотку	209,29

Ако овај комбинат посматрамо ко збир погона у кретању, онда је јасно да узети подаци из 1961. године не одражавају адекватно будућу снагу комбината.

Према томе, ово су подаци који говоре о најмањем обиму производње комбината. Међутим, са развојем постојећих погона до 1965. године, изградњом одговарајућих погона и једном смишљеном економском политиком развоја интегриране производње, може се слободно рећи да би комбинат, састављен од свих одговарајућих погона ове комуне, могао да рачуна са остварењем бруто продукта у 1965. години од најмање двије и по милијарде динара.

Резиме

На крају сматрамо за потребно да истакнем да је емисао изнијетих разматрања и анализа био да укаже на оправданост интегрирања производње и у условима једног неразвијеног пољопривредног подручја, као што је то случај са овом комуном.

У цјелини узевши, суштина свих ових разматрања је у томе да се докаже да је у условима пољопривредно неразвијеног подручја не само могућа, него и веома корисна и једино исправна политика усмјеравање постојећих средстава и кадрова на јединствену интегрирану пољопривредно-индустријску производњу на подручју ове комуне.